
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
2001
Dijital İletişim Etkisi
Digital Communication Impact
Bildiriler ☺ Proceedings
İSKENDERİYE
DIGITAL communication IMPACT
International Academic Conference
İstanbul, 16-17 October 2014

International Academic Conference
Istanbul, 16-17 October 2014

Dijital İletişim Etkisi ▶
◀Digital Communication Impact

Bildiriler ☺ Proceedings

İSKENDERİYE

Dijital İletişim Etkisi Uluslararası Akademik Konferansı Bildiri Kitabı ► Digital Communication Impact International Academic Conference

İskenderiye Kitap: 24
Konferans: 1
Kitap: "Dijital İletişim Etkisi" Uluslararası Akademik Konferans Bildiri Kitabı
Genel Yayın Yönetmeni: Can Bilgili
Editör: Can Bilgili
Editör Yardımcıları: Sena Aydın
Kapak Tasarım: Can Bilgili
İç Tasarım: Can Bilgili
Baskı-Cilt: Sinerji A.Ş.
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 29757
ISBN: 978-605-64903-5-4
1. Basım: Ekim 2014
© Can Bilgili
© İskenderiye Kitap

Bu kitabın her türlü basım hakları İskenderiye Kitap'a aittir. Editör'ün ve yayınevinin ortak yazılı ve resmî izni olmadan basılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz. Dijital olarak yalnızca editörün izniyle, online akademik dergilerde yayınlanabilir. Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu, bölüm başında açık kimliği verilen yazar (lar)a aittir. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

İSKENDERİYE KİTAP
Adres: Ambarlı Mah. Harmanyeri Cad. Harmanyeri Sok.
D Blok No: 9/3 Avcılar İstanbul
Telefon: 0212 420 00 46
Web: www.iskenderiyekitap.com
E-posta: iskenderiyekitap@gmail.com

Organizers of DCI
▶16-17 October 2014, İstanbul

Executive Board

Prof. Dr. Can Bilgili (The head of Organization Committee) ◗ Assoc. Prof. R.Gülay Öztürk ◗ Asst. Prof. Engin Çağlak ◗ Asst. Prof: Gülüm Şener ◗ Assoc. Prof. Mehmet Özçağlayan ◗ Asst. Prof. Perrin Öğün ◗ Ph.D. Burak Yenituna ◗ Res. Asst. Sena Aydın ◗ Res. Asst. Ayşegül Elif Karagülle ◗ Res. Asst. Berk Çaycı ◗ Res. Asst. Mehmet Gülnar

Scientific Board

Ala Sivas Gülçur- İstanbul Ticaret Üniversitesi ◗ Andre Mondoux- Université du Québec à Montréal CANADA ◗ Aytekin İşman – Sakarya Üniversitesi ◗ Banu Baybars Hawks- Kadir Has Üniversitesi ◗ Berrin Yanıkkaya- Yeditepe Üniversitesi ◗ Briankle Chang – University of Massachusetts Amherst USA ◗ Burçe Çelik – Bahçeşehir Üniversitesi ◗ Can Bilgili- İstanbul Ticaret Üniversitesi ◗ Caroline Patsias- Quebec Üniversitesi ◗ Celalettin Aktaş- İstanbul Ticaret Üniversitesi ◗ Cem Sütçü – Marmara Üniversitesi ◗ Ciro Marcondes Filho – University of São Paulo BRAZIL ◗ Darin Barney- McGill University CANADA ◗ David Gunkel- Northern Illinois University USA ◗ Derya Tellan – Erzurum Atatürk Üniversitesi ◗ Elif Asude Tunca – Levent Group & Cyprus International University ◗ Emet Gürel- Ege Üniversitesi ◗ Erhan Akyazı- Marmara Üniversitesi ◗ Ersin Erkan – Gelişim Üniversitesi ◗ F. Neşe Kaplan- Marmara Üniversitesi ◗ Gary Mersham- Communication at Open Polytechnic of NEW ZEALAND ◗ Georgeta Drula – Bucharest University ROMANIA ◗ Gustavo Fortes Said-Universidade Federal do Piauí (UFPI) BRAZIL ◗ Işık Özkan – Yaşar Üniversitesi ◗ İzzet Bozkurt- Üsküdar Üniversitesi ◗ Levent Eldeniz- Marmara Üniversitesi ◗ Marc Raboy- McGill University CANADA ◗ Meltem Erinçmen Kanoğlu – Yeditepe Üniversitesi ◗ Mete Çamdereli – İstanbul Ticaret Üniversitesi ◗ N. Aysun Akıncı Yüksel – Anadolu Üniversitesi ◗ Nesrin Tan Akbulut- Galatasaray Üniversitesi ◗ Nezih Orhon- Anadolu Üniversitesi ◗ Nilüfer Narlı- Bahçeşehir Üniversitesi ◗ Nurdan Taşkıran – Kocaeli Üniversitesi ◗ Paul Booth – Depaul University USA ◗ Peter Krapp – University of California USA ◗ Rıdvan Şentürk – İstanbul Ticaret Üniversitesi ◗ Rob Brookey – Ball State University USA ◗ Semra Atılgan- Marmara Üniversitesi ◗ Serdar Pirtini- Marmara Üniversitesi ◗ Sedat Şimşek – Selçuk Üniversitesi ◗ Sevda Alankuş- Kadir Has Üniversitesi ◗ Suat Anar- Yeditepe Üniversitesi ◗ Suat Gezgin- Istanbul Üniversitesi ◗ Şengül Özerkan – Marmara Üniversitesi ◗ Oya Şaki Aydın – İstanbul Ticaret Üniversitesi ◗ Ömer Cüneyt Binatlı – İstanbul Ticaret Üniversitesi ◗ Ted Gournelos – Rollins College USA ◗ Yasemin Giritli İnceoğlu – Galatasaray Üniversitesi ◗ Yves Theoret Quebec University, Montreal ◗ Zeliha Hepkon – İstanbul Ticaret Üniversitesi

► **Mehmet Özçağlayan**
Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü,
mehmet.ozcaglayan@mar-mara.edu.tr

► **Ramazan Çelik**
Kırklareli Üniversitesi, Pınarhisar Meslek Yüksek Okulu, Halkla İlişkiler Programı,
ramazan.celik@klu.edu.tr

Sosyal medyada kendini ifade, teşhir ve gözetim (Gözetimin sayısal bilgiyle dönüşümü üzerine nitel bir çalışma)

Bilginin sayısallaşmayla birlikte aldığı yeni boyut, bilginin dolaşımı ve paylaşımını kolaylaştırmış, bununla birlikte insanların bilgiye ulaşma biçimleri ve iletişim alışkanlıkları da değişmeye başlamıştır. Sayısallaşan bilginin yeni araçlarla birlikte sunulması, sosyal etkileşimin gelişimini de hızlandırmıştır. Yeni iletişim ortamları, bireyin "sayısal bedenlenişi" üzerinden kendini ifade etme biçimlerini, özellikle sosyal ağlarla birlikte, geçmiştekinden çok daha farklı ve zengin bir boyuta taşımasını sağlarken, beraberinde gözetimin yeni biçimler alarak dönüşümünü de getirmiştir. Bireyler bir yandan "gözetimin" varlığını hayatlarının her alanında olduğu gibi bilgiyi paylaştığı sosyal ağlarda da hissetmekte; ama bir çelişki olarak, kendilerini "teşhir etmekten" ve başkalarınca "izlenir ve takip edilir" olmaktan da vazgeçememektedir. Bu nedenle çalışmanın temel amacı, sosyal medyadaki kendini ifade etme biçimlerinin teşhir ve gözetim temelindeki çelişkisini, nitel ve keşfedici bir araştırmayla ortaya koymak, anlamak ve yorumlamaktır.

Anahtar kelimeler: sosyal medya, kendini ifade, teşhir, gözetim, gözetim toplumu

Self-expression, exposure and surveillance in social media (A qualitative study on the transformation of surveillance through the digital information)

The new dimension of the information shaped by the digitalization has made its circulation and sharing easier and with that, the ways of people's accessing to information and their communication habits started to change. The presentation of digitized information with new tools has also accelerated the development of

social interaction. The new communication media, while providing to move the self-expression of the individual via his/her "digital incarnation", particularly with the social networking, into a much more different and richer dimension than it used to be, has also introduced the transformation of surveillance in new forms with them. Individuals on the one hand, as in the all areas of their lives, feel the existence of "surveillance" in the social networks where they share the information; but as a contradiction, they cannot give up "exposing" themselves and "being followed and monitored" by others as well. Therefore, the main objective of the study is to reveal, understand and interpret the contradiction of the self-expression forms in the social media on the basis of exposure and surveillance, by a qualitative and exploratory research.

Keywords: social media, self-expression, exposure, surveillance, surveillance society

Giriş

İletişim ve Bilgi Teknolojilerinde özellikle son 20-25 yıldır yaşanan gelişmelerle birlikte, dünyayı saran iletişim ağ altyapısını oluşturan İnternet ve bu altyapı üzerinden "sayısal bilgi" akışını bir an bile kesintiye uğramayacak şekilde geliştiren servisler, yazılımlar ve uygulamalarla desteklenen dinamik iletişim süreci ve son olarak da mobil teknolojilerin getirdiği yeni araçlar, hep birlikte, bireyleri sanayi toplumu döneminden farklı olarak 7 gün/24 saat etkileşimli iletişim kurabileceği yeni iletişim ortamlarına taşımaya başlamıştır.

Bu değişimin ekonomik ve sosyal alanlara yansıması sonucunda, sistemler ve alışkanlıklar da değişmeye başlamıştır. Artık insanların büyük bir çoğunluğu (sanayi toplumundaki "mekanik" çalışma çevresinden uzaklaşarak, bilgi toplumun hizmet sektörü ağırlıklı ekonomik yapısı içinde) günün her saati birbirleriyle iletişim ve sosyal etkileşim kurduğu, bunları yaparken de "sayısallaşan bilginin" getirdiği olanakların belirlediği farklı iletişim süreçleri içinde yer almaya başladılar. Bunlar bireyin kendini ifade biçimleri üzerinde de etkilerini göstermekte gecikmedi. İnternet üzerinde kurulan sosyal ağların sosyal medyaya dönüşümüyle birlikte, bu sürecin anahtar kelimeleri de, '**kullanıcının ürettiği içerik', 'katılım'** ve **'paylaşım'** olmakta; üretilen içerik "sayısal bilgi" olurken, katılım ve paylaşım da yine sayısal bilgi etrafında gelişmekte ve evrilmektedir.

Bilginin, sayısallaşmayla birlikte bir yerden başka yere kolaylıkla aktarılabilmesi, kullanıcı açısından sağladığı bu kolaylık yanında, "bilginin" gözetimini de kolaylaştırmış, gözetleyen ile gözetlenen arasındaki ilişki, "mahremiyet", "kendini ifade ve teşhir" boyutunda yeni tartışmaları gündeme getirmiştir.

Bu çalışma, özellikle son sekiz yıllık süreçte sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan kendini ifadenin yeni biçimleriyle birlikte, "sayısallaşan bilginin" gözetim süreci içinde nasıl takip edildiğini ve insanların gözetlendiklerini bildikleri halde, kendilerini yine de bu "gözetlenme süreçleri" içinde "ifade

etmeye" devam etmeleri, hatta buna gönüllü olmaları arasındaki çelişkiyi, mahremiyet, kendini ifade ve teşhir arasındaki ilişkiler temelinde anlamayı ve yorumlamayı amaçlamaktadır.

1. Amaç, yöntem, kapsam ve sınırlılıklar

"Gözetim" hayatın her alanında olduğu gibi, bilginin paylaşıldığı sosyal ağlarda da kendini göstermektedir. Bilginin paylaşılması noktasında, bireyin "kendini teşhirinin" ortaya çıkardığı ve ileride çıkarabileceği sonuçların neler olabileceğinin sorgulandığı ve bu bağlamda gözetimin sayısal bilgi üzerinden dönüşümünün incelendiği bu çalışmanın temel amacı da, sosyal medyadaki kendini ifade etme biçimlerinin, teşhir ve gözetim temelindeki çelişkisini ortaya koymak, anlamak ve yorumlamaktır.

Çalışmada, nicel ve genelleştirici değil, nitel ve keşfedici bir araştırma yöntemi uygulanmıştır. Sosyal medyada bireyin kendini ifade etmesi noktasında teşhir ve gözetimin nasıl şekillendiğinin cevabını arayan bu çalışma, günümüzde var olan durumu, var olduğu biçimde ve nesnel bir yaklaşım ile ortaya koyma üzerine temellendirilmiştir. Bu nedenle hem kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve bu alandaki güncel eserler üzerinde odaklanılmış, hem de güncel sayısal verilerle yeni iletişim teknolojilerinin kullanım alanları araştırma kapsamında değerlendirmeye alınmıştır.

Sosyal Medya, yeni iletişim ortamları ve teknolojik gelişmelerin getirdiği değişim ve dönüşüm içinde (özellikle son yıllarda Türkiye'de ve dünyada ortaya çıkan toplumsal hareketler de değerlendirildiğinde) en büyük etki alanına sahip platformlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle bu ortamlardaki birey-iktidar ilişkisinin gözetim başlığı altında sorgulanması ve burada mahremiyet ilkesinin ne durumda olduğunun tespiti oldukça önemlidir. Çalışmada yukarıda belirtilen gelişmelerin etkilerini ortaya koymak amacıyla, söylem ve içerik analizine yönelik olarak özellikle bu alanda güncel olan eserler genişçe değerlendirilmiş; sosyal medya kullanımının sayısal verileri ve bireyin kendini ifade ederken gözetim, teşhir ve mahremiyet boyutlarında nerede konumlandığı sorgulanmıştır.

Türkiye'de gözetim temelli özgün araştırmaların sınırlı olması, bu çalışmanın kapsamı içinde belirlenen hedeflere ulaşabilmek için, daha çok uluslararası çalışmalara ve konuyu değerlendiren yabancı yazarların araştırmalarına ağırlık verilmesi mecburiyeti doğmuştur.

Ayrıca bu çalışma, kapsamı ve hedefleri itibariyle, sosyal medyanın yaklaşık son sekiz yıllık gelişimi ile birlikte gözetimin sayısal bilginin değerlendirilmesi temelinde yaşadığı dönüşümü incelemek gibi bir alanla sınırlandırılmıştır. Ancak gözetim kavramı ve gözetimin bireyin sayısal bedenlenişiyle birlikte geçirdiği dönüşüm, çok daha geniş kapsamda bir incelemeyi ve (sosyoloji, siyaset bilimi, sosyal psikoloji, antropoloji ve hatta tarih ve felsefe gibi sosyal bilimlerin

farklı disiplinlerini içine alan) disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

2. Kendini ifade, gözetim ve teşhirin kesişim noktası: görme eylemi

Üzerinde tartışılan kavramlar en genel anlamlarıyla değerlendirildiklerinde; kendini ifade**,** *"duygu ve düşünceleri özellikle sanatsal etkinliklerle (yazma, resim yapma, dans vb.) ifade etme"* olarak tanımlanmaktadır (Merriam-Webster Online Dictionary). Kendini ifade bunun yanında, bireyin kendi kişiliğini ve bireysel özelliklerini ortaya koyma etkinliğini de içermektedir. Gözetim; *"Bir çalışma ya da uygulama sürecini etkinlik ve amaca uygunluk bakımından yakından denetleme"* anlamında kullanılırken (TDK, Yöntembilim Terimleri Sözlüğü); teşhir ise, *"Gösterme, sergileme, herkese duyurma, dile düşürme" gibi ifadelerin yanında; "bir hükümlüyü ceza olarak halka gösterme"* olarak tanımlanmaktadır (TDK, Güncel Türkçe Sözlük).

Buna göre birey "kendini ifade edebilme" veya "teşhir" anlamında ortaya "başkalarınca görülecek" bir şeyler koymaktadır; "gözetleyen" de bunları "görmek" amacındadır.

Dolayısıyla bu üç kavrama yönelik tanımların birleştiği nokta, "görme eylemi" olmaktadır. Böylelikle, kendini ifade edeni, gözetleyeni ve teşhir edeni birleştiren görme eylemi, bir şeyleri **görme** edimi ile **gösterilenin** kesişim noktasında buluşmaktadır.

Berger, *"Görme, konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir. Ne var ki, başka bir anlamda da görme sözcüklerden önce gelmiştir"* derken (2012: 5), bireyin kendi varoluşuyla birlikte çevresine bakması ve olan-bitenleri görmeye çalışarak bunları anlamlandırmaya başlamasına dikkat çekmektedir.

Bu noktada, Jacques Lacan'ın geliştirdiği psikanaliz teorisinde ortaya koyduğu "Ayna Evresi" *(Mirror Stage)* yaklaşımı da, 6-18 aylık bebeklerin bile aynadaki yansımasına baktıklarında, bedenlerinin farkına vardıkları ve bundan etkilendiklerini ortaya koymaktadır (Evans, 2005).

Görme eyleminde, görülen nesne veya kişinin, gören insanın zihninde canlandırdığı imgenin önemi yanında, görmenin getirdiği güç, egemenliği ve iktidarı da içerir ve bu anlamda "görme", egemenliğin ve gerçekliğin temeli olarak bir öncelik taşımaya başlar (Dolgun, 2008: 30).

Gözün ve görmenin insan yaşamındaki bu önemi, insanın görerek ve gözetleyerek bilgiye ulaşma ve bilgiye sahip olma arzuyla birleşerek, iletişim teknolojilerinin görme ve görüntü aktarma yönünde geliştirilmesine yol açmıştır. "Görmenin gücü" ile "görme ve iktidar" arasındaki yakın ilişki de, görme odaklı

teknolojilerdeki bu gelişimin tarih boyunca tutarlı bir şekilde ilerlemesini beraberinde getirmiştir.

3. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve sosyal medya

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, mobil iletişimin ve onu destekleyen araçların yaygınlaşması, hem içerik üretimini, hem de bu içeriğin İnternet ve mobil ağlar üzerinden paylaşımını kolaylaştırmış; geniş bant hızlı internet erişimi, mobil internet alanındaki yenilikler ve hızlı bilgisayarlar, yeni nesil mobil aygıtlar, tüm bu gelişmelerin tetikleyicisi olmuştur. Kullanıcıların ürettikleri içeriği hızla paylaşabildikleri ve *Web 2.0* olarak adlandırılan, etkileşimli yeni nesil internet uygulamaları ve internet siteleri aracılığıyla, bilgiye ulaşmak da, bilgiyi zaman ve mekanın getirdiği sınırlamaları ortadan kaldırarak hızlı bir şekilde yayabilmek de kolaylaşmıştır.

Bu gelişmelerle birlikte *Facebook, Twitter* ve *YouTube* gibi sosyal ağlar ve İnternet araçları, dünyanın farklı ülkelerinden, çok sayıda insanın buluştuğu ve hem kendi ürettikleri, hem de başka kaynaklardan sağladıkları içeriği paylaştıkları platformlara dönüşmeye başlamışlardır. Paylaşılan içerik, başlangıçta kişisel ilgi alanları ve etkinlikleri kapsarken, özellikle son 6-7 yıldır haber ve bilgi temelli içeriğin giderek artan bir oranda paylaşılması, geleneksel medyanın yanında, halkla ilişkiler, reklam, pazarlama ve satış firmalarının da ilgisini çekmeye başlamıştır.

Bu tür sosyalleşme ağları, fotoğraf paylaşım siteleri, 140 karakterden oluşan durum güncelleme mesajları yayınlayan *mikroblogging* siteleri, kolayca *blog* girişi yayımlamaya olanak sağlayan platformlar ve buna benzer pek çok internet siteleri ve uygulamaları, kullanıcılara ücretsiz hizmet vererek her geçen gün daha çok kullanıcının katılımıyla genişlemekte, yaygınlaşmaktadır. (Özçağlayan ve Uyanık, 2010)

Tüm bu gelişmelerden sonra sosyal ağlar, kuruluş amaçları itibariyle her ne kadar böyle bir hedefle yola çıkmasalar da, haber ve enformasyon içeriğinin onlar üzerinden de ve giderek artan bir oranda paylaşılmaya başlanmasıyla, sosyal medya adıyla değerlendirilmeye ve bu sitelerde paylaşılan içeriğin oluşturduğu ortamlara da "Sosyal Medya" denilmeye başlandı.

3.1. Sosyal medya

Sosyal medya, yeni teknolojilerin insan hayatına, bireyin günlük yaşamında kurduğu iletişim süreçlerine getirdiği yeni araçlar, ortamlar ve olanaklarla birlikte her geçen gün kendini geliştirmekte, tıpkı bir canlı organizma gibi evrimleşmektedir. Bu yüzden tam bir tanımını yapmak kolay olmamaktadır. *"Bazen bir etkinliğe (bir gazetecinin blog yazması), bazen bir platforma (Facebook), bazen de yayımlama aracına (Blogger.com), sosyal medya adı altında gönderme yapı-*

labilmektedir. Kullanıcının ürettiği içerik terimi, (üretilen içerik her zaman için gerçek anlamıyla 'sosyal' olmasa da), tüm bunları birleştiren bir terim olmaktadır." (Newman, 2009: 7)

En genel anlamıyla açıklanmaya çalışılırsa, "insanların bir kişiden çok kişiye olabildiği gibi, çok kişiden çok kişiye etkileşimli bir iletişim süreci içinde haber, bilgi ve içeriği keşfetmek, okumak ve paylaşmak için oluşturdukları platformlar, sosyal ortamlar" olarak tanımlanabilir. Burada anahtar kelimeler 'etkileşim' ve 'paylaşım' olmaktadır ki, bu da, geleneksel kitle iletişim araçlarının izler kitleye yönelik tek yönlü iletişim akışından oldukça farklı, içinde kullanıcının aktif katılımın da bulunduğu yeni bir sürece işaret etmektedir.

3.2. İnternet'in gelişim süreçleri ve sosyal ağlara etkisi

İnternet'in 2000'li yılların başına kadar geçirdiği dönem *Web 1.0* olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemin temel özelliği, İnternet'te çevrimiçi *(online)* olarak bulunmak ve haber, bilgi ve eğlenceyi kullanıcıların tüketimine sunmaktı. 2000'li yılların başından itibaren büyük bir gelişme göstererek günümüze kadar devam eden ve *Web 2.0* adı verilen süreç ise, İnternet üzerinde çevrimiçi trafiğin arttığı, insanların farklı platformlarda bir araya geldiği ve bu platformlarda geliştirdikleri iletişim süreçlerine aktif bir şekilde katıldıkları bir dönemin başlamasına yol açmıştır.

Web 2.0 dönemi ile gelişen İnternet artık üzerinde sosyal ağların, çevrimiçi toplulukların kurulduğu ve bu ağlar ve topluluklarda yer alan kullanıcılara içerik üretimi yanında, üretilen içeriği sürekli olarak güncelleme ve yeniden üretme olanağı da sağlamıştır. İnsanlar kendi adlarına ve/veya takma isimlerle açtıkları bir kullanıcı hesabı (account) ile katıldıkları, üye oldukları bu sitelerde birbirleriyle etkileşimli bir iletişim kurabilmiş; yazılı ve sesli mesaj, fotoğraf, video alış-verişi yapabilmiş, aynı site içinde diğerleriyle 'arkadaşlar' adı altında kendi ağlarını da oluşturabilmişlerdir.

Sosyal ağlar içinde yer alan insanların kendi aralarında oluşturdukları bu arkadaşlık ağları, son birkaç yıl içinde, sadece aralarındaki sosyal etkileşimi geliştiren değil, haber ve bilginin anında, hızlı ve etkili bir şekilde yayılabildiği, paylaşıldığı ve paylaşılan bu içeriğin de sürekli güncellendiği platformlara doğru evrimleşmeye başlamışlardır.

Sosyal ağların gelişim süreçleri ve sosyal medyaya dönüşüm sürecindeki gelişim üç farklı dönemde değerlendirilebilir:

İnternet'te mesaj panoları (message boards) ve toplulukların oluşmaya başlaması (1995'ten itibaren);

Bloglar (2001'den itibaren);

Sosyal ağlar ve sosyal medyanın gelişimi (2006'dan itibaren) (Newman, 2009: 50).

3.3. Internet ve sosyal ağlarda artan kullanıcı sayısı

Bütün bu gelişmelerin sonucunda, özellikle son 6-7 yıllık dönem içinde İnternet kullanıcılarının önemli bir kısmı, çok hızlı bir katılımla birlikte sosyal ağlarda yer almaya başlamışlardır.

Bugün küresel ölçekte İnternet kullanıcılarının çok önemli bir bölümü sosyal ağlarda da yer alırken, mobil kullanıcıların sosyal ağlar içindeki ağırlığı da giderek artmaktadır:

1 Temmuz 2014 tarihi itibariyle dünyada toplam İnternet kullanıcı sayısı: 2,925,249,355 olarak verilmektedir. (http://www.internetlivestats.com/internet-users/)

Facebook aylık aktif kullanıcı sayısı, Temmuz 2014 itibariyle 1.32 milyara ulaşmıştır. Bunların %30'u mobil kullanıcıdır. Facebook Dünya çapında 70'den fazla dilde destek sağlamaktadır (Prigg, 2014).

Twitter aylık aktif kullanıcı sayısı, Temmuz 2014 itibariyle 271 milyona ulaşmıştır. Bunların % 78'i mobil kullanıcıdır. Twitter Dünya çapında 35'ten fazla dilde destek sağlamaktadır (https://about.twitter.com/company).

4. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde Birey-Bilgi-İktidar ilişkileri

Sanayi toplumu, yaklaşık 120 yıllık bir zaman dilimi içinde gelişimini tamamlarken, insanların o çağın teknolojik düzeyine uygun olarak geliştirilen iletişim araçlarına uyum sağlama ve bunları sosyal/ekonomik alanlar içinde kullanabilme kapasitesi, gelişimin "hızına" uyumlu olarak, "kendi yavaşlığı" içinde seyretmişti.

Ancak bilgi toplumuna geçiş süreciyle birlikte, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki "hızlı" gelişim süreci, bu alanda yaklaşık son 20-25 yıllık süre içinde, sanayi toplumunun 120 yılda yaşadıklarından daha fazlasının insanların yaşamına aktarılmasını sağladı. Özellikle "sayısallaşmanın" etkisiyle "bilginin" üretimi ve dağıtımı yanında, (iletişim ve bilgi teknolojilerinin "evliliği" sonucu) artık bilginin "sayısal olarak" depolanabilme ve sonra da gerektiğinde yeniden üretilebilmesi, mesafe-sınır tanımaksızın ve kesintisiz olarak dünyanın her yanına etkileşimli bir iletişim süreci içinde taşınabilmesi ve paylaşılabilmesi sürecini de beraberinde getirdi.

Bu süreç içinde sanayi toplumunun bilgiyi pasif olarak alan, tüketen bireyi artık bilgiyi alma ve tüketme yanında, (kullanıcı dostu yazılımlar ve araçlar sayesinde) dilediğinde bu sürecin "üreten" ve "dağıtımını yapan" aktif tarafı haline geldi. Özellikle mobil İnternet ile birlikte birey, artık kendini ifade anlamında "oyunun" aktif ve vazgeçilmez unsuru olarak "sayısal bilginin" paylaşımı süreçlerinde yerini almıştır.

4.1. Bilginin önemi ve değişimi

Bilgi, insanlık tarihinin her aşamasını etkileyen ve günümüzde de önemini gün geçtikçe daha da artıran bir kavram ve olgudur. Bilgi sadece çağımıza özgü değildir ve insanlık tarihi bir bakıma, bilginin de tarihidir. Bu bağlamda günümüzde çokça kullanılan "bilgi toplumu" kavramını, insanlık tarihi kadar eskiye dayandırmak yanlış olmayacaktır. Toplumların ilerlemesinde önemli bir araç olan bu olgu, teknolojinin gelişimine paralel olarak değişmekte ve gelişmektedir. Toplumsal önemi nedeni ile "bilgi toplumu" tanımlaması, bir toplumun teknolojiyi ne yoğunlukta kullandığına bağlı olarak, bilgi teknolojilerine sahip olma ve bu teknolojileri kullanma oranıyla değerlendirilmesi karşılığında ifadesini bulmaktadır.

Günümüz bilgi toplumunu geçmiştekilerden ayıran en önemli özellik; bilginin maddi bir değer kazanmış olması, bir başka ifadeyle bilginin günümüz toplumlarında meta'ya dönüşmüş olmasıdır. Bilgiye maddi olarak yüklenen bu değer; onu elde etme amacı güden veya ona sahip olan güçlerin, yeni yönetim ve denetim sistemleri oluşturması çabasının da itici gücü olmasıdır. Sonuçta bilgi (ve bilgiye sahip olma), basit bir bilme eylemi olmaktan çıkarak, bir egemenlik aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüz dünyasında bilgi en büyük güç olarak görülmekte, bireylerin gücü, sahip oldukları bilgi ile ölçülmektedir (Uraltaş ve Bahadırlı, 2012: 21).

4.2. İktidarın denetim aracı "Bilgi"

Bilginin egemenlik aracı olarak iktidar tarafından kullanılması ile ilgili çok sayıda örnek verilebilir. Verilecek örneklerden en etkileyicisi, Ortaçağ Avrupası'nı romanında konu alan Umberto Eco'nun "Gülün Adı" adlı eseridir. Zira o dönemde "bilgi" kiliselerde görev yapan ve toplumu yöneten din adamlarının tekelindeydi. Romanın konusu da, Ortaçağ Avrupası'nda Kilise'nin toplum üzerindeki bu egemenliğini göstermek üzerine kurulmuştu. İnsanlar bilgiye açtı ve bu bilgiye ulaşmak isteyen her insan buna ulaşmanın bedelini kendi canı ile ödüyordu. Çünkü din adamları, toplumun geleceği olan bu kitapların kenarlarına gözle fark edilmeyen zehirler sürmüşlerdi. Bunu bilmeyen ve o kitaplarda neler olduğunu merak eden insanlar ise gizlice ulaşıp o kitapları okumak amacıyla sayfalarını çevirirken, bu merakı canları ile ödüyorlardı. Bu örnek, "bilgiye sahip olan" tarafın, "egemenliğini muhafaza etmek" adına neler yapabileceğini ve aynı zamanda diğer taraf için de hedeflenen "bilgiye" ulaşıp, "egemen olabilmenin" ne kadar zorlu olduğunu göstermekteydi.

Bu bağlamda, toplumların ayakta kalmasını sağlayan etkenin bilgiye sahip olmakla eş değer olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Zira bilgi, toplumsal dinamik içinde hem güç, hem de bu gücün devam ettirilmesi adına önemli bir araçtır.

Toplumsal değişimde önemli bir dönem olan sanayi devrimi ve sonrasında ise, bilginin iktidarın denetim aracı olması daha anlamlı ve sistematik bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde bilgi, fabrikalarda, üretim ilişkilerinde bireyin nerede konumlanması gerektiği üzerine önemli ipuçları vermekte ve çeşitli üretim modelleri ile de (örneğin *Fordist* ve *Taylorist* üretim modelleri) güçlendirilmektedir. Elde edilen ürün ve hizmetin (iktidarın denetimi ile) bireyin nasıl önüne geçtiği ve bireyi nesneleştirdiği üzerine ise, Charlie Chaplin'in "Modern Zamanlar" filmi (bu denetimin sergilenmesi açısından) önemli bir yapıttır. Sanayi sonrası toplum olan ve "bilgi toplumu" olarak ifade edilen günümüz toplumunda ise, teknolojinin gelişimi ile önemli bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır.

Daniel Bell, 1976'da kaleme aldığı *"Welcome to the Post-Industrial Society" (Sanayi Sonrası Topluma Hoşgeldiniz)* isimli makalesinde, sanayi sonrası toplumun bilgi toplumu olduğunu söylerken, zaman içerisinde yaşanan teknolojik gelişmeler ile bu dönüşümün sağlandığını açıklamaktadır. Bilgi toplumundaki yapı için Bell'in esas vurguladığı temel ise "teorik" bilgidir. Burada üretim faktörleri açısından bilgi stratejik bir kaynak haline dönüşürken, ekonomik yapı içindeki sektörel dağılımında da, bilgiye dayalı hizmet sektörü ilk sırada yer almaktadır. (Bell, 1976: 46)

5. Gözetim

Gözetim kavramı üzerine, tarihsel gelişimi içindeki değişimlere bağlı olarak geliştirilen farklı tanımlar vardır. Kavramın açıklanmasında daha çok *"şüphe duyulan kişinin kapalı gözetimi"* göz önünde bulundurulurken, günümüzün teknoloji temelli gelişmiş gözetim uygulamalarında, şüphelinin yakalanıp kapalı bir kurumda "gözetimde" tutulmasından çok, sadece kişiye yönelik olmayan, zaman ve mekan kavramları temelinde geliştirilen, ağ sistemlerine ve insan kategorilerine de uygulanabilen bir yaklaşım geliştirilmeye başlamıştır. Bu yüzden gözetimin geleneksel ve yeni uygulamalarını birbirinden ayırarak değerlendirmek gerekmektedir.

İktidarların tarih boyunca ayakta kalabilmek ve gücüne güç katmak için temel hedefi hep "bilgiye ulaşmak" olmuştur. Bunun için de, iktidarlar o çağın ve toplumun gelişmişlik düzeyine bağlı olarak çeşitli gözetim yöntemleri geliştirmiştir. Bu yöntemler tarihsel süreçte değişiklik göstermesine rağmen, bilgiye ulaşmak için temel amaç, "gözetim" üzerinden elde edilen bilgi olmuştur.

"Panoptikon" metaforunu merkeze koyarak, bir "kapatılma kurumu" olan hapishane ile sanayi toplumundaki fabrika arasında ilişki kuran Foucault, insanların yaşamlarının tüm alanlarında nasıl gözetim altına alındığına dikkat çekmiştir. Foucault, gözetlenen bireyin, "görüldüğünü" ama "göremediğini"; böylelikle bir bilginin nesnesi olduğunu, ama hiçbir zaman iletişim sürecinin öznesi olamayacağını vurgulamaktadır. Foucault'ya göre, bu durum panoptikonun en temel özelliğidir. Böylelikle panoptikon, tutuklanan, gözetlenen kişide "iktidarın

otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görülebilirlik halini" yaratmaktadır. Sonuçta, birilerinin gerçekleştirdiği bu görünmeden görme ediminin (gücünün) farkında olunmasına rağmen, ne zaman, nerede ve kim tarafından gözetlendiğinin bilinmemesi, insanlarda her an gözetleniyor olma hissini yaratmakta ve bir süre sonra da bu his doğallaşarak boyun eğmeyi kolaylaştırmaktadır.

5.1. Gözetimin yeni boyutu: "Biyo-politikalar" ile denetim

Foucault, doğallaşmaya başlayan bu iktidar-boyun eğen ilişkisini, "biyo-iktidar" olarak kavramsallaştırmış ve bu iktidar modelinin, "bedenlere incelikle hükmederek, yaşamları dikkatlice yönetme üzerine kurulduğunu" ifade etmiştir. Dolayısıyla bu iktidar biçimi, insanların doğumlarından ölümlerine dek hayatlarının akışını kendi içerisine çekmektedir. (Toktaş Arslantaş vd., 2012: 28).

Biyometrik araştırmaların gelişmesi ile birlikte, iktidar dijital (sayısal) yöntemlerle insan bedenini de kontrol edebilecek güce kavuşmuştur. Gözetimde dijital yöntemler ile kontrol altına alınan beden, dijitalleşme ile karşı karşıyadır. Dijital kodlar yoluyla tanımlanan bedenler, Van der Ploeg'in ve Katherine Hayles'in işaret ettiği gibi, artık 'bilgi kaynağı' olarak görülebilir. *"Bildik modern anatomik-fiziksel tanımlamalar, dijital medyanın çok sayıda gündelik ilişkiye sızdığı bir dünyada, artık çok anlamlı değildir"* diyen David Lyon (2012: 194-195) "Bilgi haline getirilmiş beden" konusunun, kapsamlı bir sorgulama ve değerlendirmeye tabi tutulması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Günümüz dünyasında iktidar artık çok daha "görünmez patikalara" sahiptir. Mimari yapının yerini elektronik mimari almıştır. Hemen her köşe başına konulan kameralardan edinilen görüntü kayıtları, cep telefonlarının yaydığı sinyaller, bilgisayar IP numaraları, e-posta takip sistemleri ve uzayda konumlandırılan uydular aracılığıyla tüm dünya, "gözetim altında" tutulmaktadır. Birkaç yıl öncesinde piyasaya sürülen Googleearth programı ile evinde, oturduğu yerde tüm dünyayı gözetleme olanağına erişebilen "sıradan" bireyler için, (kendileri bile bu olanaklara sahipken, bunun yanında) iktidarın ne denli güçlü ve kapsamlı sistemlere sahip olabileceğini ve bunları ne kadar etkili bir şekilde kullanabileceğini düşünmek ürkütücü olmaktadır.

Dolayısıyla, teknolojinin bugün ulaştığı bu korkunç nokta ile bireyin kendini iktidarca gözetlenmekten pek sakınma olanağı kalmamıştır. Cep telefonu, bilgisayar gibi görece daha yeni ve pahalı ürünler bir yana, televizyon ve hatta radyo dahil hiçbir teknolojik ürüne sahip olmayan, dahası evinden dışarı adım atmayan bireyler dahi bu enternasyonal gözetim ağına yakalanmaktadır. Isıya duyarlı takip sistemleri ile artık kapalı bir mekan içinde, sözgelimi evde dahi insanların tüm hareketleri rahatlıkla gözetlenebilmektedirler. (Binark vd., 2009: 146-147).

Toplumu oluşturan bireylerin tüm hareketlerinin gözetlenmesi ile ilgili Lyon'un ifade ettikleri de dikkat çekicidir:

Gözetim, modern dünyanın en önemli boyutlarından biri ve birçok ülkede insanlar gözetimin onları nasıl etkilediğinin fazlasıyla farkındalar. Yalnızca Londra ve New York değil, Yeni Delhi, Şanghay ve Rio de Janerio'da da kameralar kamusal alanların bilindik görüntülerinden. Tüm dünyada, havaalanlarını kullanarak yolculuk edenler sadece 20. yüzyılın pasaport kontrolüne değil, 11 Eylül'den beri hızla artan vücut tarayıcıları ve biyometrik denetleyiciler gibi yeni cihazlara da razı olmaları gerektiğinin bilincinde. Bunlara güvenlik meselesi deyip geçsek bile, rutin ve sıradan alışverişlerimizle veya internet kullanımı ve sosyal medya içinde yer almakla alakalı diğer gözetim biçimleri de gittikçe yaygınlaşıyor. İnternette alışverişten binalara kadar çeşitli durumlarda kimlik göstermek, parola girmek ve şifreli kontrol biçimleri kullanmak zorundayız. Google, aramalarımızı sürekli kaydederek özelleştirilmiş pazarlama stratejileri geliştiriyor (2013: 9-10).

5.2. Gözetim ile denetimin "Normalleşmesi" ve "İçselleştirilmesi"

İktidarın günümüzde biyo-politikalar ile birey üzerinde gözetim yoluyla denetimini sağlamasının yanında, yeni iletişim araç ve ortamlarının getirdiği olanakların giderek herkes tarafından paylaşılır olmasıyla birlikte, bireyin bir yandan bu yeni yöntemler ile gözetlendiğinin farkında olmasına rağmen, diğer yandan bu ortamların içinde "gönüllü olarak" yer alması ve bu teknolojileri aktif bir şekilde kullanması başlı başına bir "çelişki" yaratmaktadır. Zira, ortada hem "gözetlendiğinin farkında" olan, hem de bu ortam ve teknolojileri aktif bir şekilde kullanarak "gözetleyen" olan bir birey vardır.

Gözetim ile denetimin bu şekilde "normalleşmesi" ve "içselleştirilmesi" bize iktidar ve birey arasında kurulan ilişkinin sorgulanması gerektiğini hatırlatmaktadır. Çünkü sürekli izlenmek, kaydedilmek, arşivlenmek temelinde, Niedzviecki'nin ifade ettiği gibi (2011: 165), elde edilen muazzam bir bilgi yığını ile *homo sapiens*'ten (düşünen insan), Sartori'nin *homo videns*'ine (gören insan) geçildiğini söylemek mümkündür (2006: 11). Öyleyse, düşünen insandan gören insana geçilirken, tam olarak ne kastedilmektedir? *Görmek, birey için yeterli midir?* (veya daha net sorulursa); *Görmek, bireyin düşünce boyutunda kendini güvende hissedebilmesi için yeterli midir?*

Yeni iletişim teknolojileri ile bireyin "çevresi" hakkında her şeyi "görmesi" onu sanayi toplumu insanından "ayrıcalıklı" yapabilir, ama bu durum onun iktidar tarafından hiçbir fiziksel takibe gerek duyulmadan, günümüzün bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde, sürekli denetlendiği ve gözetlendiği gerçeğini değiştirmemektedir. Bu nedenle panoptik düzende devam eden gözetim, hiçbir zaman önemini kaybetmeden bireyi gözetlemeye devam etmektedir.

Panoptikonun iktidarın kendini yeniden kurduğu temel mekanizmalarından biri haline geldiğini savunan Bauman, modernleşme süreci ile birlikte panoptik stratejilere daha sık başvurulduğunu dile getirir. Bauman, panoptikonun yapay

bir mekan olduğunu savunmaktadır. Panoptikonun aslında güç ilişkileri içerisinde *"mekanın şeffaflığını bilinçli bir biçimde manipüle etmek ve iradi olarak yeniden düzenlemek"* için yapılandırıldığını ifade etmektedir (2012: 40).

Böylelikle mekanın iktidar için kolaylıkla erişilebilecek bir haritası da ortaya çıkmaktadır. Bauman, böyle bir iktidar stratejisinin modernite öncesi dönemlerden farkını, seyretmek ve seyredilmek üzerinden kurmaktadır. Modernite öncesinde kendisini ve gücünü benimsetmek için seyredilmeyi tercih eden iktidar ve güç odaklarının yerini, yeni modern dönemde artık gücünü uyruklarını gözetim altında tutarak sağlayan ve buradan beslenen iktidarlar almıştır (Toktaş Arslantaş vd., 2012: 31). Bauman'a göre, gücün ve kontrolün modernleşmesinin hayati öneme sahip veçhelerinin mükemmele yakın bir metaforu olan panoptikon tekniklerinin yeni ve geliştirilmiş versiyonları doğal bir eğilim gösteriyor (2012: 54) ve bu da gözden kaçırılmamalıdır.

Güç ve denetimin modernleşmesi, aynı zamanda bu ve benzeri teknolojiler ile gözetim ve denetim normalleşmesi ve içselleştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Örneğin Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım ağları üzerinde yer alan birey, internet öznesi olarak günümüzde hem *röntgenci*, hem *teşhirci* hem de *muhbir* olmayı başarabilmekte ve gözetim iktidar tarafından bu ortamlarda içselleştirilmektedir. Bu içselleştirme, gözetimin zamanla "normalleşmesine" ve "farkındalığının ortadan kalkmasına" sebep olmaktadır.

Bu durum, Niedzviecki'nin "Dikizleme Günlüğü" isimli kitabında yer alan ve sosyal paylaşım ağları için söylediği *"artık yeni sistemler, kişisel bilgilerin deşifre edilmesi üzerine inşa edilecek"* sözünü hatırlatmakta (2010: 145); iktidarın da bu dijital çağda, şeffaf odalara bile gerek kalmadan, "sayısal bedenler" üzerinde istediği gibi gözetimde bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü sistemin, *"bireyi gözetim altında tutması, artık bir olasılık değil, gerçektir"*.

6. Sosyal medyada gözetim ve birey

Klasik gözetim pratiklerinde "görmek ya da görünür olmak" kendi içinde çelişkili bir durum oluşturmamaktadır. Gören de, görünür olan da nettir ve yerleri bellidir. Burada rollerin değişmediğini de ifade etmek gerekmektedir.

Günümüzde ise durum farklı ve bir o kadar da karmaşıktır. Bu karmaşıklık, yeni iletişim ortam ve teknolojilerinin bir sonucu olarak günümüzde giderek etkinlik alanını artıran ve insanın günlük yaşamının "vazgeçilmezi" olan sosyal paylaşım ağları ile birlikte ortaya çıkmıştır. Sosyal paylaşım ağlarını bu şekilde değerlendirme nedeni, açıktan gözetleme ya da bilerek, isteyerek gözetleme pratiğine dönüşen yeni bir anlayışın varlığıdır. Bu anlayışta, *"öğrenme arzusu ve merak etme"* (kısacası bireyin aradığı bilgiye erişme) motivasyonu, bilgi toplumunda yaşayan bireyi ele veren dürtülerin en başında gelmektedir.

Kent yaşamının, milyonlarca nüfusu barındırdığı günümüz toplum yapısında, mekânsal bir aradalık ile (meydanlarda, caddelerde, sokaklardaki kalabalıkların kamusal alanı oluşturduğundan yola çıkılarak) birbirini tanımayan yüzbinlerin, milyonların anonimliliği düşünülürse, bu durumun gözetim-denetim ve gözetleyen-denetleyen açısından bir sorun oluşturacağı açıktır. Zira bu durum, çok sayıda insan üzerinden "kimliklendirmeyi" güçleştireceğinden, bir "yaftalama" ya da "fişlemeye" gidebilmek için bu kalabalıkların sınıflandırılmasına gerek duyulacaktır.

Bu nedenledir ki, geçmişte hapishaneler üzerinden gözetim ile bir ehlileştirmeye gidilmiş ve bireyler bu şekilde denetlenebilmiştir. Daha sonraları ise, günümüze yaklaştıkça, devletler ya da genel deyim ile iktidarlar, bu noktadan hareketle milyonlarca bireyi kimliklendirme yolunu tercih etmiş ve onların yaşamlarının her anını kayıt altına almış, arşivlemiştir. Nüfus cüzdanlarından, sağlık karnelerine, ikametgah belgelerinden sicil dosyalarına kadar her bir bilgi *'resmi belge'* özelliği kazandırılarak, bir izleme, gözetleme aygıtı olarak kullanılagelmiştir. Böylelikle birey doğduğu andan itibaren gözetlenmekte, izlenmekte ve denetlenmektedir. Bu yolla birey, devlet ya da iktidar tarafından her yönü ile "kimliklendirilmiştir". Toplumsal düzenin en önemli aygıtı olan ulus devlette ise, bu yöntemler sıkça kullanılmış ve bireyin tasnifi başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Günümüze gelindiğinde ise, bu kimliklendirme süreci, yeni iletişim teknoloji ve sistemlerinin gelişmesi ile çok daha başka bir boyuta kaymış ve biçim değiştirmiştir. Birey, yeni iletişim teknolojileri sayesinde "sayısal bedenleniş" ile yeniden yaratılmış, örneğin 11 haneli vatandaşlık numarası ile tanımlanacak ve takip edilebilecek hale getirilmiştir. Bilgisayar ile sağlanan muazzam veri tabanı ile panoptik yapıda olan hapishanelerden çıkarılan birey, artık "kendi özgürlüğü içinde" yeni sistemlerle her an adım adım izlenmekte ve kayıt altına alınmaktadır.

6.1. Sosyal medya'dan sağlanan veri ve "Özgür" bireylerin "Yeni Hapishaneleri"

Sınırları belli olmayan "yeni hapishaneler" olarak karşımıza çıkan bu yeni iletişim ortam ve teknolojilerinin getirdikleri üzerinden sağlanan gözetimi değerlendirmek gerekirse, bu teknolojilerin devlet ya da iktidar için en güçlü veri tabanı olduğu söylenebilir. Bu veri tabanı ile birlikte iktidar, bireyi en sıkı denetlenen "yeni hapishanelere" hapsetmiştir. Artık taş duvarlar ile örülmüş hapishaneler yerine, dünyayı saran ağlar, kablolar, sinyaller ile çevrili yeni "şeffaf hapishaneler" devreye girmiştir. Bu teknolojilerin (kullanıcı olarak) öznesi haline gelen birey, bilerek, isteyerek, haz alarak ve merak duygusunu gidererek gözetime katkı sağlamaktadır. Bu durum daha çok sosyal paylaşım ağ ve ortamlarında ortaya çıkmaktadır.

Sosyal paylaşımın etimolojisinde sosyalliğin paylaşılması söz konusudur ve bu dünyayı saran iletişim ağları sayesinde yapılmaktadır. Tam da bu noktada, iletişim ağlarının insanların sadece birbirleri ile iletişim kurmasını mı sağladığı, yoksa bilgi toplumunda önemli bir veri kaynağı mı teşkil ettiği sorusu sorulabilir. Birçok araştırmacının bu soruya cevap ararken geliştirdiği kavram sonuçta *"gözetim"* olmaktadır ve maalesef bu bir senaryodan ibaret değildir. Çünkü bu sosyal paylaşım ağları, 1 ve 0'ın tuğlaları ve harcını oluşturduğu "yeni hapishanelerde", öğrenerek, eğlenerek, merak duygusunu gidererek sadece gözetlenen olan değil, ayrıca gözetleyen de olmayı kendine "görev edinen" bireyler yaratmaktadır. Asırlardır devam eden öğrenme ve merak etme arzularının tetiklemiş olduğu bu "gözlenmek istenen bilgiye" ulaşma dürtüsü, varlığını çok daha etkili bir şekilde elektronik ortamda da sürdürmeye devam etmektedir.

6.2. Sosyal medya'da görmenin yeni biçimleri: "Dikizleme" ve "Teşhir"

Bu öğrenme ve merak etme arzusu ekseninde Niedzviecki'nin *'mührü açmak'* (2010) tanımlaması günümüz örnekleri arasında oldukça anlamlıdır. Örneğin insanların fotoğraflarını paylaştığı *Webshots.com*'u ziyaret edip, *'mührü açmak'* deyimi girildiğinde, banyoya gitmek üzere olan binlerce insanın fotoğrafı karşınıza çıkar. Niedzviecki buna yönelik değerlendirmesinde, bu tarz paylaşımlarla birlikte "dikizlemenin" bağımlılık yaptığına ve bir kez başlandığında durmanın, neredeyse imkansız olduğuna değinmektedir.

Bu ve benzeri eylemlerin tekrarı, özel ile kamusal alanların zamanla bulanıklaşmasına ve aralarındaki "sınırların" ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Geçmişte kitle iletişim araçlarının sosyolojik, ekonomik ve politik etki alanları daha net ve anlaşılır iken, şimdilerde yeni iletişim ortam ve teknolojileri ile birlikte, özel ve mahrem olan ile kamusal olan arasındaki farklılıklar da yavaş yavaş silikleşmekte ve iç içe geçmektedir.

Görmek ve görünür olmak, denetim ve gözetimde bir eylemlilik halidir ve bundan haz almak, röntgencilik yapmak gibi birçok teşhir durumu, bu paylaşım ağları ile bir şekilde yeniden üretilmektedir. Bundan önce panoptikonik görme eyleminde sadece görme gücüne öncelik verilmişken, şimdilerde ise toplumsal yapının değişimi ve sonrasında, özellikle mobil internet teknolojileri ile bu yetersiz kalmıştır. Çünkü gözetimde yaşanan yeni yöntem ve teknikler ile görme eylemi, yine iktidar için değişmez bir güç olarak varlığını sürdürürken, birey için "hapsolma" ortadan kalkmış ancak bu ağlar "yeni hapishaneler" olarak hayatımızın her anına ve alanına girmiştir.

Yeni iletişim teknolojilerinin giderek yaygınlaşmasıyla birlikte, günlük hayatımızın kayda değer bir zaman dilimini ayırdığımız bu yeni iletişim ortamlarında, bireyin sosyalleşme ve sosyal etkileşime geçme şekli de değişime uğramış ve yeni bir boyut kazanmıştır. Örneğin internet, önceleri bireyin sadece kişisel

olarak bilgiye erişimine imkân tanırken, artık bireylerin sosyalleştiği ve sosyal paylaşımlarda bulunduğu bir alan haline gelmiştir. Bu değişimin en önemli nedenlerinden biri de, son yıllarda geliştirilen ve yaygınlaşan sosyal paylaşım site ve ağlarıdır.

6.3. Sosyal medya ve küresel gözetleme sistemleri

Bu ağlar, devlet ya da iktidar açısından (esasen bir bütün halinde "veri tabanı" hizmeti gören) İnternet ortamının denetim ve gözetimi anlamında önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Ülkemizde Facebook ve Twitter'ın çok kullanılmasından hareketle, bu ağların küresel boyutta önemli veri kaynakları olarak düşünülmesinde, NSA (National Security Agency) eski ajanlarından Edward Snowden'ın ifşaatlarının payı büyüktür ve A.B.D.'nin *"büyük birader"* olduğu günümüz dünyasında, Snowden'ın bu ifşaatları büyük bir önem arz etmektedir.

NSA (National Security Agency - Ulusal Güvenlik Dairesi), ABD'nin özellikle bilgi teknolojilerini kullanarak geliştirdiği ve küresel çapta izleme, veri toplama, kod çözme, çeviri, bilgi ve veri analizi amaçları için kurduğu bir istihbarat ve karşı istihbarat birimidir. Snowden'in, NSA'in "Prizma" isimli küresel gözetleme sistemini deşifre ederek, dünyada bu sistem ile gözetlemenin gerçekleştiğinden bahsetmesi, Twitter ve Facebook gibi sosyal ağların NSA'e veri sağladığı haberlerinin de medyada yer alması ve konunun daha geniş bir boyutta tartışılması sonucunu doğurmuştur.

Böylelikle, sosyal paylaşım ağları ile gözetim arasındaki "anlamlı ilişki" de ortaya çıkmış olmaktadır. Sosyal paylaşım ağları üzerinden veri sağlamanın yanı sıra, daha güncel olan ve bir o kadar da önem arz eden Snowden'ın bu son ifşaatları, gözetimde bugün gelinen noktayı en iyi şekilde özetlemektedir.

Snowden tarafından ortaya çıkarılan gizli belgelere göre NSA, milyonlarca kişiye ait telefon haberleşmesi kayıtları, elektronik posta mesajlaşma bilgileri, cep telefonu konum bilgileri ve internet iletişim kayıtlarını izlemek için, İnternet arama motoru Google'a benzer bir sistem kurmuştur. 'ICREACH' olarak adlandırılan bu sistemi Amerikan istihbaratının geliştirdiği ifade edilmektedir. A.B.D.'ndeki istihbarat örgütlerinden FBI (Federal Bureau of Investigation – Federal Soruşturma Bürosu) ve CIA'in de (Central Intelligence Agency – Merkezi İstihbarat Teşkilatı) erişimi bulunan sistem, yabancılara ve hiçbir sabıka kaydı bulunmayan Amerikan vatandaşlarına ait verileri ve haberleşme bilgilerini araştırmayı da kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır (http://www.sabah.com-.tr/Dunya/2014/08/28/abdnin-gizli-googlei).

ABD'nin geliştirdiği bu yeni "istihbarat havuzu" sayesinde, bireylerin halihazırda gözetlenmesi yanında, gelecekte yürütülecek tahmin ve senaryolarda, bu istihbarat bilgileri yardımıyla bireylerin yeniden "yorumlanması" da kolaylaşacaktır. ICREACH ile bireyler hakkında dini inançtan politik görüşe kadar pek çok bilgi de toplanabilecek, toplanılan bu bilgiler çerçevesinde kişilerin gelecek-

teki hareketlerinin bu bilgiye sahip olanlar tarafından "tahmin edilmesi" kolaylaşacaktır.

Bütün bu gelişmeler göstermektedir ki, küresel evrende artık anonim değil bilinir olmayı, görünmez değil görünür olmayı, gözetlenmenin farkında olmayı ve gözetlenir olmaktan rahatsızlık duymanın ötesinde, bundan haz aldığı için Facebook ve Twitter'ın öznesi olmayı tercih eden bir birey vardır. Kendini bilerek, isteyerek deşifre eden, bunların kendine zarar verip vermeyeceğini düşündüğü bile şüpheli ve bu anlamda her türden bilgiyi iktidarın "veri tabanına" bizzat kendi elleriyle hediye ettiğini söylemenin mümkün hale geldiği günümüzdeki "birey" anlayışı, böylelikle iktidarın hiçbir çaba sarf etmeden gözetim ve denetimini gerçekleştirdiği bir duruma dönüşmüş ve bu yönde dönüşüm geçirmeye de devam etmektedir.

6.4. Sosyal medyada mahremiyet sorunsalı ve birey

Birey üzerinde bu değişim ve dönüşüm aynı zamanda "mahremiyet" kavramının da ayrıntılı olarak irdelenmesi gerektiğini göstermektedir. Çağımızın kültürünün küresel, parçalı ve kaotik olduğu hesaba katıldığında, (mahremiyetin çözülüşünün bir diğer kaynağı olarak) insanların bundan sonra nasıl bir sosyal hayat yaşayacaklarına dair ortak toplumsal kod ve değerleri henüz oluşturamadıkları saptaması incelenmeye değerdir.

İnsanların diğerlerinin mahremiyet alanlarını sosyal medyada doğallıkla gözetlemeleri ve bunu bir hak olarak görmelerinin ontolojik bir nedeni de olabilir. "Bu hayat nasıl yaşanmalı? Nasıl bir hayat insanı mutlu eder? Ben kimim? Ne Yapmalıyım?" gibi soruların en pratik ve kolaycı çözümü, başkalarının ne yaptığına ve nasıl yaşadığına bakmaktır. Bu insani arzu yanında, mahremiyete ilişkin edinilen bilginin iktidar ve güç sahibi devlet, kurum, şirket ve kişilerce kötüye kullanımı da söz konusudur ve günümüzün yeni iletişim araçları, bireyin bu kötüye kullanımdan kolayca zarar görebileceği denli gelişkindir (Kete, 2011: 62-66). Burada Lyon'un "kaybolan bedenler" önermesini değerlendirmek yerinde olacaktır. Zira gözetlenen toplumların yükselişi bütünüyle kaybolan bedenlerle ilgilidir. Bir şeyleri uzaktan gerçekleştirdiğimiz zaman, bedenler "yok olur". Bir telefon açmak sesli iletişim kurmak anlamına gelir, ama e-posta gönderdiğimiz zaman, (bireyin bedensel/fiziki varlığını ortaya koyan) bir somutlaştırmanın izi bile kalmaz (2006: 33).

Lyon'un da belirttiği gibi, özel ve kamusal alan arasındaki sınırların giderek bulanıklaşması, günümüz gözetleme teknolojilerinin gelişimi ile bağlantılıdır. Teknoloji özel ve kamusal alanda yeniden bir yapılandırmaya neden olurken, "beden" de bu noktada en çok etkilenen olarak karşımıza çıkmakta, artık fiziki bir beden olarak değil de (cep telefonu ve İnternet Protokol numarası veya e-posta adresi gibi) rakamlar, harfler, semboller ve kodlarla somutlaştırılan yeni bir tür bedenlenmeye indirgenmekte ve fiziki anlamda "kaybolmaktadır". Bu

nedenle mahremiyet, iktidarın kıskacı altında, giderek *"yeni bir hapsedilme alanına*" dönüşmektedir.

Kaybolan bedenler önermesi, mahremiyete de yeni bir bakış açışı getirmektedir: Günümüz toplumlarındaki bireyler, aslında gözetlemeye kolaylıkla yol açacak bir şekilde mahremiyet aramaktadır. Kişisel kimlik numaraları ve barkod'lanmış kartlar gibi, (gözetleyen otoriteye kimin, kim ve ne olduğunun bilgisini taşıyan) "güvenin işaretleri", (yine gözetleyen otoriteye gözetlenen bireyin) "uygunluğunu" ve (gözetleyen nezdinde taşıdığı) "değeri" göstermesi için istenmektedir. Böylelikle, ev ortamı ya da bedenlerin özel ve mahrem diğer alanları, gelişen bu gözetlemenin karşısında, fiziksel alan olarak gittikçe daha az önem taşıdığı için, bu durum bireyin mahremiyeti için bir koruma veya güvence de olamamaktadır. *Elektronik teknolojiler* böylelikle birey için yeni problemler doğurmaktadır, ama (bireyi kendi gerçek fiziki varlığıyla değerlendiren bir yaklaşımla) kişinin somutlaşmış varlığını ve gerçek adaletin önemini düşünmek, yeni yöntemler ve yaklaşımlar gerektirmektedir. Her şeye rağmen, bu yeni teknolojiler, hiçbir zaman kendi kendilerine, özerk olarak işlemezler. Görülmez sosyal sınıflandırmaya ve (bireyi bu şekilde somutlaştırmak için) kaynaklandıkları nedenlere hizmet ederler. Bu, bütün bunların neden yeni bir sosyal düzen tarzı olarak düşünülmesi gerektiğinin cevabıdır (Lyon, 2006).

6.4.1. Sosyal medya'da mahremiyetin özel alandan, kamusal alana dönüşümü

Günümüzde kamusal rıza, itaat, gündem belirleme ve toplumu yönlendirme pratikleri, özellikle teknolojideki gelişmelerle birlikte, bir yandan kamusal alanın yapısını, içeriğini, epistemik varoluşunu belirlerken; aynı zamanda da bireyi tümüyle kuşatan, kontrol eden, gözetleyen panoptik bir mekanizma olarak özel alana da müdahale etmekte; kamusal ve/veya özel alanı (kendi amaçlarına uygun şekilde) gerektiği gibi belirleme özelliğine sahip olabilmektedir. Sosyolojik olarak *"elektronik göz", gösteri toplumu", "gözetim toplumu"* gibi ifadelerle nitelendirilmekte olan bu çağda, insanların mahrem alanları giderek alenileşmekte, *"kamusala açık hale getirilmekte"; "herhangi bir yasal ve yargısal denetim olmaksızın, telefon dinleme ve gizli kayıt faaliyetleri önlenemez"* yaygın bir hal almaya başlamaktadır. Gözetim toplumundaki tehlike, mahremiyetin ihlalinin siyasal-yönetsel bir erke, kısaca devlete bağlı bir dizi faaliyetten daha fazlasını içeriyor olması, bilfiil toplumun kendisinin bir "gözetleyen/gözetlenen" pozisyonuna eşanlı biçimde dönüşmesidir. Böylece, özellikle internet ve bilişim teknolojisinin siber-uzay olarak adlandırılabilecek dönüşümleriyle birlikte, özel yaşam alanlarını tamamen denetim altına almaya dönük sosyolojik bir perspektif gelişmiştir (Aslan, 2011: 94-95).

Bilişim teknolojilerinin siber-uzay olarak adlandırılabilecek dönüşümleriyle birlikte mahremiyet de bir dönüşüm yaşamaktadır. Bauman'a göre mahremiyet

de, bu anonimlik üzerinden silikleşmektedir. Zira, yeni iletişim teknolojileri ile "öldürülen" ve ortadan kaldırılan anonimlik neticesinde, birey de mahremiyet hakkını adeta kendi rızasıyla "katletmiş" olmakta ya da ona sunulan "harikalar" karşılığında ödenecek bir bedel olarak bu "mahremiyet kaybına" rıza göstermektedir. Mahrem olan her şey, artık potansiyel olarak kamusal alanda yapılıyor ve kamunun tüketimine açık halde; sayısız sunucularından herhangi birinde kayıtlı olan herhangi bir sayısal veriyi yeni iletişim ortam ve teknolojilerine "unutturmak mümkün olmadığı" için, orada muhafaza edilen veri, ona sahip olan için, sonsuza değin de ulaşılabilir kalacaktır.

Anonimlikteki bu aşınmanın sebebi, her yere yayılmış olan sosyal medya hizmetleri, cep telefonu kameraları, internetteki ücretsiz fotoğraf ve video paylaşım siteleri ve belki de hepsinden önemlisi insanların neyin kamusal, neyin mahrem olması gerektiği konusundaki anlayışlarının değişmesidir (Lyon ve Bauman, 2013: 30).

6.4.2. "Abartılı paylaşım" ve "Dikizleme çağı"

Niedzviecki'nin "Dikizleme Günlüğü" kitabı, mahremiyetin günümüzde nasıl bir hal aldığı ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Niedzviecki, kitabının girişinde "abartılı paylaşım" (2010: 7) tanımını yaparak konuyu ele almaktadır. *"Webster's New World Dictionary and Thesaurus"* editörlerinin 2008 yılında bir araya gelerek ortaya attıkları "abartılı paylaşım" ifadesini yılın buluşu seçmeleri, onu aynı zamanda yılın en popüler sözcüğü haline de getirmiştir. Popülaritesi olan abartılı paylaşım; "şahsi bilgileri ortaya sermek; kişinin bir blogda veya başka bir yayın organında özel hayatını teşhir etmesi; teşhire maruz kalan kişiden ısrarla onay beklemesi" şeklinde tanımlanmaktadır.

"Abartılı paylaşım" adlandırması, aslında günümüzün elektronik medyasında yaşananları özetlemektedir. Günlük yaşamın akla gelebilecek en kendi halinde olan en basit bir alışkanlığı veya günlük etkinliği bile, sosyal medyada gözetlemek ve gözetlenmek isteyen milyonlarca insan tarafından paylaşılmakta; bununla birlikte mahrem olanın da paylaşımı, sosyal medya kullanımının ve kullanıcılarının en büyük çelişkilerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin Facebook ile ilgili yapılan bir tanımlama mahrem alanda paylaşımın nasıl bir noktaya geldiğini göstermektedir.

Facebook toplumsal paylaşım ağı, mahrem alanın, "kendine ait olanın" ve bedenin kamusallaştığı, denetimin/gözetimin gözetlenen tarafından meşru kılındığı; internet öznesinin aynı anda röntgenci, teşhirci ve muhbir olmayı başarabildiği bir kamusal alan olarak değerlendirilebilir (Binark ve diğerleri, 2009: 186).

Bedenin özelden çıktığı ve kamusallaştığı, mahrem alanın gözetleyen tarafından gözetime tabi tutularak meşru kılındığı, mahremiyet sınırları içinde bireyin hem röntgenci, hem teşhirci hem de muhbir olabilmeyi başarabildiği bu

dönemi, Niedzviecki, *"Dikizleme Çağı"* (2010: 158) olarak adlandırmaktadır. Siber dedikodunun zirveye çıktığı bu 'Dikizleme Çağı'nda, kaynağın güvenilir olması, görülenin gerçek kabul edilmesi için hiçbir zaman bir ön koşul olmamaktadır. Bir bilgiyi gerçek kılan şey, kaç insanın o linki verdiğine, bilgisayarına indirdiğine ya da paylaştığına; yani bilginin ne kadar dağıldığına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Bu çağ, aynı zamanda cep telefonlarının kamera özelliği taşıdığı ve olayların bu sayede anında paylaşılabildiği bir çağ. Niedzviecki, çağımızda tüm insanların *'Dikizleme Kültürü'*nün parçası olduğu vurgusunu yapar. Sosyal medya kullanıcıları, internet ortamındaki bu dikizleme kültürünün, dedikodu boyutunu aşmış sistemli bir gözetleme platformu olduğunun farkında değildir. Her türlü "sanal kıpırdanma", pek çok kişisel tercihin birer elektronik yansımasını oluşturan (ya da daha net bir ifadeyle, gözetleme eylemini anlamlı kılan) ve sistematik bir şekilde işlenmiş bilgi haline getirilen verilerdir.

Dijital gözetim, günümüzde mahremiyet algısının değişmesine paralel olarak kanıksanmaktadır. Örneğin sosyal paylaşım ağları, mahremiyet kavramının içeriğini de, diğer pek çok kavramda olduğu gibi, yeniden üretmektedir. Alışkanlıklarla birlikte kavramları da yeniden üretmeye başlayan sosyal medya, sanal bir sosyallik ortaya çıkararak, sosyalleşme kavramının içeriğini de teknolojinin getirdiği yenilikler neticesinde yeniden şekillendirme çabasına girmiştir. Bu yeni dönemde insanlar, paylaştıkları anlık ileti, fotoğraf, video ya da arkadaş listelerindeki kişi sayısıyla doğru orantılı olarak "sosyalleşmiş" sayılmaktadırlar.

Dikizleme Kültürü bir reality şovdur. YouTube, Twitter, Flickr, MySpace ve Facebook'tur. Dikizleme Kültürü, 21. yüzyılın teknoloji toplumunu, adına ister eğlence, ister kişisel gösteri, ister dikkat çekme diyelim, bedenleri ve ruhları ile sürekli soyunan ve bu bitmeyen striptizi izleyen büyük bir kalabalığa çevirmektedir. Dikizlemek, giderek toplumsal bilinci dönüştüren mekanizma olarak anlam kazanmaya başlıyor (Niedzviecki, 2010: 8-28).

Bireylerin sosyal ağlara yönelmesindeki temel motivasyon, bilinçaltında yatmaktadır. Beğenilmek, takdir görmek, alkışlanmak, dikkate alınmak ya da sözlük anlamıyla "izlenmek" genel olarak çoğu insanın "bilinçaltındaki çocuğa" hitap etmektedir. Tüm bunlara ek olarak sosyal ağlar, normalde iletişim kurmayacak kişileri yakınlaştırarak, tam da adına uygun "sosyal" bir hizmet de görmektedir. Sosyal ağlar bu anlamda bireyleri değiştirmemiş, ancak var olan bazı sosyal yönelimleri körüklemiş, sosyal normlar ya da mahremiyet anlayışının değişimini hızlandırarak, bireylerin *"içlerindeki çocuğu, belki de kendisinden önceki hiçbir araç ile kıyaslanamayacak ölçüde kışkırtmıştır"*. Bu durum da teşhirin körüklenmesi yoluyla siyasi ve ticari denetimi, yani, sosyal ağların "distopik" yanlarını beraberinde getirmektedir. Sosyal medya, propaganda ve kitlesel eğlence yoluyla, denetimin yeni bir aracı da olma potansiyeli taşımaktadır. Sosyal medyada anonim kalabilme imkanı, gözetlemeyi (dikizleme, rönt-

genleme) kolaylaştırarak güç odakları kadar, insani içgüdülere (ve dürtülere) de hizmet etmektedir (Uyanık, 2013: 14).

Aynı zamanda bireyler, diğerleri tarafından izlenerek kendilerini onlardan ayıran özelliklerini vurgulama çabasına da girişmektedir. Bireyi bu çabaya sevk eden en önemli şey, otoritenin bireyleri aynılaştırma çabası sonucunda, günümüzde bireysel farklılıkların ortadan kaldırılmasına duyulan ihtiyaç ve bu süreç içinde bireyin kendi varlığını ispat etme isteğidir. Birey bu gayreti içinde ortaya bir şeyler koymaya çalışırken, ne yazık ki kendi yaşam öyküsünün bu sanal endüstri için bir meta haline geldiğini görememektedir. Özel olanı paylaşmak, giderek daha normal algılanmakta; gerçek yaşamda bireyin en yakınıyla paylaşmaktan kaçınacağı sırlar, kim olduğu bilinmeyen pek çok insanla aleni paylaşılmaktadır. Bu tarz eylem ve davranışlar, mahrem olanın artık nasıl bir anlam taşıdığını ve mahremiyetin de nasıl bir noktaya doğru yöneldiğini açıkça göstermektedir.

Değerlendirme ve sonuç

"Gözetim" insanlar arasındaki sosyal ilişkilerin ilk oluşmaya başladığı çağlardan beri, "görme eylemi" ile birlikte var olan ve tarih boyunca yaşayan bir kavramdır. İnsanlık tarihi boyunca, gözetimin bu şekilde ortaya çıkması ve (toplumsal yapıya uygun olarak geliştirilmiş iktidar ve egemenlik ilişkileri bağlamında) kişiler ve gruplar arasındaki ilişkiler içinde varlığını günümüze kadar sürdürebilmesi, "gözetimin" iktidarlar tarafından kendi varlığını sürdürebilmenin önemli koşullarından biri olarak değerlendirilmesiyle de ilişkilidir.

İktidar, kendi varlığı için önemli olan "toplumsal düzeni" sağlamak adına ve toplumsal örgütlenmelerin "ihtiyaçlarına" cevap verecek şekilde, toplumu ve toplumdaki bireyleri gözetimi ve kontrolü altında tutmak ister. Bunu gerçekleştirebilmek için de, iktidara sahip olanlar, (iktidar ve egemenlik ilişkileri içinde), yaşanılan çağın ve toplumsal yapılarının tüm olanaklarını sonuna kadar kullanarak geliştirdiği araçlardan yararlanır ve insanları bir şekilde gözetlemeye, takip etmeye çalışır.

İktidara sahip olanlar, bu anlamda tüm gözetim evrelerinde "baş roldedir". Bu da, aslında gözetimin "güç elde etme" ile örtüştüğünün göstergesidir. Bu yüzden tarih boyunca ayakta kalmak isteyen her iktidar, gözetimin olmazsa olmaz unsuru olan "bilgiye" ulaşmak ister. Bunun için de "kesintisiz bir bilgi akışına" ihtiyaç duyar.

Günümüzdeki gözetim pratikleri ise, bilgi toplumuna geçiş süreci ile birlikte yukarıda özetlenen gelişmelerin sonucunda –yine iktidar ve egemenlik ilişkileri bağlamında- tamamıyla ileri teknolojilerin getirdiği olanaklara bağlı bir özelliğe bürünmüştür. "Sayısallaşan bilginin" gözetimi, denetimi ve elde edilmesi artık geçmiştekinden çok farklı ve karmaşık dinamikler içinde "iktidar" tarafından kolaylıkla sağlanabilmekte ve kullanılabilmektedir. Bu gelişmeler de iktidarların

eline geçmiştekinden daha büyük bir "güç" vermektedir: Bilgi akışının kesintisiz kontrolü ve denetimi yanında, toplanan verinin depolanabilmesi, sınıflandırılabilmesi ve ayrıntılı analizi...

İktidarın sayısallaşmanın etkisiyle bireyi bu şekilde doğrudan "sayısal bir veriye" dönüştürerek, onun üzerindeki gözetim ve denetimini bireyin bu "sayısal bedenlenişi" üzerinden yaygınlaştırması, sıradan bireye "gözetime takılmadan" yaşayabilmesi için, yeni teknolojilerin getirdiği olanak ve kolaylıklardan "arınmaktan" başka bir "kaçış yolu" bırakmamaktadır.

Ancak günümüzün modern bireyi, "bilgiye" erişmenin yanında, aynı zamanda da sosyalleşmeye duyduğu gereksinimi karşılamak anlamında bu söz konusu yeni teknolojiler dışında başkaca bir araç ve ortama sahip değildir; ondan 20-25 yıl önceki iletişim alışkanlıklarına dönmesini beklemek de pek gerçekçi olmayacaktır. "Modern" yaşam alışkanlıklarıyla varlığını bu şekilde sürdüren büyük şehir insanının, kendisini teknolojinin getirdiği bu olanaklardan soyutlayarak "dağ başında ve tek başına ilkel bir yaşam" sürmesi, belki bir "kaçış yolu" olabilir; ama bunun, toplumun geneli için "gerçekçi bir çıkış yolu" olarak benimsenmesi şimdilik pek mümkün gözükmemektedir.

Bunun yanında sıradan bir insan, hiçbir iletişim aracını ve teknolojisini kullanmasa, banka hesaplarını kapatsa, kredi kartı yerine nakit para kullansa bile, örneğin ücretli ise çalıştığı işyerinde veya hastalandığında gittiği sağlık kurumunda da bu ağa kaçınılmaz bir şekilde yakalanacaktır. Aslında hepsinin de ötesinde, bireyi sayısal bir veriye dönüştüren "vatandaşlık numarası" yanında, şehrin her köşesini saran, ana ulaşım yolları ve toplu taşım araçlarının içinde bile kendisini adım adım takip eden "güvenlik kameraları", özellikle büyük şehirlerde yaşayan modern insanı, gözetimin kaçınılmaz bir nesnesine dönüştürmekte ve birey de artık yaşamını bu gerçeği "kabullenerek" sürdürmek durumunda kalmaktadır.

Ayrıca, bireyin kendini ifade etmeye, sosyalleşmeye olan ihtiyacı yanında başkalarının neler yaptıklarını öğrenmeye olan merakının da kesişim noktasını oluşturan (ve bu haliyle de bireyin bütün bu "gereksinimlerini" bir arada ve şimdilik fazlasıyla karşılayan) günümüzün yeni iletişim araçları ve sosyalleşme ağlarında da bireyin kendini var etmesinin "bir bedeli vardır". Sosyal ağlarda (bu sefer de, "nesne" değil ama "özne" olduğunu sanarak bulunmak) isteyen birey, bu "akışın" dışında kalmamak adına, yine kendini "bilerek ve isteyerek feda etmek" durumundadır.

Çünkü bu sosyal ağın bir parçası olmak, kendini saklayarak değil, düpedüz ortaya koyarak, "teşhir ederek" gerçekleşmektedir. Birey de kendini, bu sanal topluluklar içinde "eriyerek", onlara karışarak "var etmektedir"; böylelikle, ne zaman gözetimin nesnesi, ne zaman öznesi olduğu da birbirine karışmaktadır. Bireyin aslında farkında olduğu bu "gözetim", sosyal ağlarda da tüm hızı ve etkisiyle devam etmektedir; ama birey, bir çelişki olarak orada var olmak adına

(kendi mahremiyetinin sınırlarını bile zorlayarak), "kendini ifadenin" ötesine geçebilmekte ve kendini "teşhir etmekte" fazlaca bir sakınca görmemektedir.

Son yıllarda dünya aktif nüfusunun çok önemli bir bölümünün içinde yer aldığı sosyal ağlardan evrilerek sosyal medyaya dönüşen bu ortam, içindeki milyonlarca aktif kullanıcının varlığıyla birlikte (elbette ana akım medya ve reklamverenin de ilgisini çekerek), bir tür ana akım etkinlik alanına da dönüşmüştür. Çünkü oradaki her birey, potansiyel bir tüketicidir ve artık dünya çapında bir buçuk milyara yaklaşan kullanıcı sayısıyla sosyal medya, tüketici davranışlarını gözetlemek için de oldukça elverişli bir ortam oluşturmaktadır. Sosyal bir varlık olan birey de böylelikle, "sosyalleşeyim, çevremde neler olup bitiyor öğreneyim" diyerek katıldığı bu ağlarda da, sadece iktidar için değil, reklamveren için de sayısal bir veriye dönüşmekten ve gözetlenmekten kurtulamamaktadır. Dünyayı saran iletişim altyapısı ve mobil teknolojilerle donatılan bu sosyal ağlara bir şekilde bağlanmak, bireyin bizzat bir veri olarak kaydedilmeye başlandığı noktayı oluşturmaktadır. Çünkü sayısal veri, bireyin arkasında "silinmeyen bir iz" bırakmaktadır. Bu teknolojiyi ucuza satan ve hatta ücretsiz sunan "servis sağlayıcılar", insanların kişisel bilgisayarından sildiğini sandığı (ama servis sağlayıcıların her an elinin altında olan) veriyi saklamak için, her ay yeni depolar kiralayıp, orada hard disklerden oluşan yeryüzünün gelmiş-geçmiş en büyük kişisel bilgi arşivlerini oluşturmaya devam etmektedirler; günü geldiğinde kullanmak için...

İnternet'e bağlanarak, bir sosyal ağa üye olarak, bir cep telefonu hattı satın alarak, bir e-posta hesabı açarak atılmaya başlanan bir adım, o andan itibaren saniye saniye gözlenmektedir. Sıfır ve bir rakamlarının farklı kombinasyonlarıyla oluşturulan "sayısal bilgi", bu sosyal ağların kapsadığı her "oyuncunun" izini sürmeyi kolaylaştırmaktadır. Kuralları bu şekilde yazılan bu "oyuna" giren her "oyuncu" da, (bunu bilsin veya bilmesin) gözetimin öznesi olduğunu sandığı bu ağ yapısı içinde, aslında gözetimin bir nesnesi olmaktan kaçamayacaktır...

Bu durum sadece sıradan birey için geçerli değildir; ülkeleri yöneten siyasi iktidarların "görünen" ve "görünmeyen" politik figürleri de, bu bilgi ve iletişim akışını kontrol eden güçlerin gözetiminden kaçamamaktadır. Bu yönde ortaya çıkan "gerçekler", durumun tıpkı bir buzdağı gibi sadece yüzeydeki kısmını göstermektedir; esas gerçek su altındaki büyük kısımda saklıdır. Ama bu, gözetleyenin de gözetlenme dışı kalmasına yetmeyecektir. Bilgi bir kere "sayısallaştırıldığında", bunun "muhafazasını sağlamak" da pek kolay olamamaktadır. İyi korunduğu sanılan bu bilgi, hiç beklenmeyen bir anda ve şekilde başka bir gücün eline geçebilir, bunun örnekleri de vardır.

Güce sahip olmak için toplar, tüfekler elbette hala önemlidir; ama artık "savaş", bilgiye, sayısal bilgiye "gözetim" yoluyla sahip olma savaşıdır. En iyi "gözetimi" geliştirerek hedeflenen "bilgiyi" ele geçiren ve muhafaza edebilen

"güç", bu savaşın "galibi" olmanın yanında, iktidarın da "mutlak sahibi" olacaktır...

Kaynakça

Aslan, C. (2011). Medya Mahrem, Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar. Hüseyin Köse (Ed.), Türkiye'de Özel Alanın İfşası ve Mağduriyet Halleri içinde (s. 84-125). İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Z. (2012). Küreselleşme. (4.Baskı). Abdullah Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Bell, D. (1976). Welcome to the Post-industrial Society. Physics Today, (February). s. 46-49.

Berger, J. (2012). Görme Biçimleri (18. Baskı). Yurdanur Salman (Çev.). İstanbul: Metis.

Binark, M., Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Börekçi, S., Çomu, T. (2009). Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görülüyorum Öyleyse Varım!" İstanbul: Kalkedon.

Dolgun, U. (2005). Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna. Bursa: Ekin.

Evans, D. (2005). From Lacan to Darwin. Jonathan Gottschall ve David Sloan Wilson (Ed.), The Literary Animal; Evolution and the Nature of Narrative içinde (s. 38-55). Illionis: Northwestern University Press.

Kete, N. (2011) Medya Mahrem, Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar. Hüseyin Köse (Ed.), Yoksulluk, Mahremiyet ve Ölüm İlişkisini Medya Üzerinden Okumak içinde (s. 61-83). İstanbul: Ayrıntı.

Lyon, D. ve Bauman, Z. (2013). Akışkan Gözetim. Elçin Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Lyon, D. (2012). Vesikalı Yurttaş, Gözetim Aracı Olarak Kimlik Kartları. Barış Baysal. (Çev.). İstanbul: Kalkedon.

Lyon, D. (2006) Günlük Hayatı Kontrol Etmek: Gözetlenen Toplum. Gözde Soykan (Çev.). İstanbul: Kalkedon.

Niedzviecki, H. (2011). Ben Özelim. Sibel Erduman (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Niedzviecki, H. (2010). Dikizleme Günlüğü. Gökçe Gündüç (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Özçağlayan, M. ve Uyanık, F. (2010). Sosyal Medya ve Gazetecilik. International Conference of New Media and Interactivity (Uluslararası Yeni Medya ve Etkileşim Konferansı) Proceedings. Marmara Üniversitesi, İstanbul, 28-30 Nisan. İstanbul: Mega Basım Yayın. s. 59-67.

Sartori, Giovanni. (2006). Görmenin İktidarı (Homo Videns: Gören İnsan). Gül Batuş, Bahar Ulukan (Çev.). 2. Baskı, İstanbul: Karakutu Yayınları,

Toktaş Arslantaş, S., Binark, M., Dikmen, E. Ş., Fidaner, I. B., Küzeci, E., Özaygen, A.(2012). Türkiye'de Dijital Gözetim T.C. Kimlik Numarasından E-Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenişi, E-Baskı, İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.

Uraltaş, N. T. ve Bahadırlı, L. S. (2012). Sosyal Medya / İletişim. Tolga Kara ve Ebru Özgen (Ed.) Sosyal Medya / Akademi içinde (s. 21-56). İstanbul: Beta.

Uyanık, F. (2013). Sosyal Medya: Kurgusallık ve Mahremiyet. Yeni Medya Çalışmaları 1. Ulusal Kongresi. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli. 7-8 Mayıs 2013.

İnternet Kaynakları:

"ABD'nin Gizli Google'ı". http://www.sabah.com.tr/Dunya/2014/08/28/abdnin-gizli-googlei (Son erişim tarihi: 1 Eylül 2014).

Internet Live Stats. http://www.internetlivestats.com/internet-users/ (Son erişim tarihi: 20 Ağustos 2014)

Merriam-Webster Online Dictionary. http://www.merriam-webster.com (Son erişim tarihi: 25 Ağustos 2014).

Newman, N. (2009). The Rise of Social Media and its Impact on Mainstream Journalism. Thomson Reuters. http://thomsonreuters.com/content/media/ white_papers/487784 (Son erişim tarihi: 1 Ekim 2009).

Prigg, M. (2014). Facebook now has 1.32 BILLION users. Daily Mail Online.

http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2703440/Theres-no-escape-Facebook-set-record-stock-high-results-beats-expectations-1-32-BILLION-users-30-mobile.html (Son erişim tarihi: 29 Ağustos 2014).

TDK, Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr (Son erişim tarihi: 25 Ağustos 2014)

TDK, Yöntembilim Terimleri Sözlüğü. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.51eda5935e7db2.99628189. (Son erişim tarihi: 23 Temmuz 2013).

Twitter. https://about.twitter.com/company (Son erişim tarihi: 29 Ağustos 2014).